

Збереження біологічного різноманіття

ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ

Червона книга України офіційний державний документ, який містить перелік рідкісних, вразливих і зникаючих видів тваринного і рослинного світу у межах України, а також узагальнені відомості про сучасний стан цих видів і заходи щодо їх збереження. Занесені до Червоної книги України види підлягають охороні на всій території України, у межах її континентального шельфу та виключної морської економічної зони.

З 9 квітня 2021 року до Червоної книги України занесено 1544 види,
з них 687 тварини і 857 — рослинний світ
Регулюється Законом України «Про Червону книгу України», 2002.

Державне управління, регулювання та контроль збереження видів, занесених до Червоної книги України здійснюють Кабінет Міністрів України, Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України та інші державні органи.

червона книга україни

Наукове забезпечення ведення Червоної книги України, підготовку пропозицій про занесення до Червоної книги України та про виключення з неї видів, контроль підготовки матеріалів, визначення форми її видань і координацію відповідної діяльності здійснює Національна комісія з питань Червоної книги України, яка створюється Національною академією наук України на базі Інституту зоології НАН України та Інституту ботаніки НАН України, що займаються безпосереднім веденням Червоної книги України.

РОСЛИНИ І ТВАРИНИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Було зроблено **три** видання Червоної книги України (1980, 1994-1996, 2009) і згідно законодавства України кожні **10 років** має виходити нове видання. *Четверте видання 2021р.*

У проміжках види **можуть** заноситися до Червоної книги України окремими наказами Міністерства екології України, що на практиці робиться лише у особливих виключних випадках (ведмідь у 2003; лось у 2017).

Перше видання

Створення Червоних книг у СРСР почалося з заклику Міжнародного союзу охорону природи започатковувати національні та регіональні червоні книги.

У 1974 р. була започаткована Червона книга СРСР. Робота над Червоною книгою України почалася 1975 р., коли на засіданні Секції раціонального використання, охорони та відтворення біологічних ресурсів суші Міжвідомчої науково-технічної ради при Державному комітеті УРСР по охороні природи було створено спеціальну Міжвідомчу комісію з питань підготовки «Червоної книги УРСР». Очолював Комісію та підкомісію з тварин А.П. Федоренко (Інститут зоології АН УРСР), а підкомісію з рослин - В.І. Чопик (Інститут ботаніки АН УРСР). До складу Комісії увійшло 45 осіб.

Постановою Ради Міністрів УРСР від 4 серпня 1976 року було затверджено «Положення про Книгу рідкісних і таких, що знаходяться під загрозою зникнення, видів тварин і рослин Української РСР – «Червону книгу УРСР». Ведення Червоної книги було покладено на Академію наук УРСР.

Перше видання Червоної книги України було опубліковане у 1980 р. одним томом під назвою «Червона Книга Української РСР» у видавництві «Наукова думка».

Перша Червона книга України включала **85 видів (підвидів) тварин**: 29 - ссавців, 28 - птахів, 6 - плазунів, 4 - земноводних, 18 - комах; і **151 вид вищих рослин**

Друге видання

Постановою Верховної ради України від 29 жовтня 1992 було затверджено Положення про Червону книгу України, як основного державного документу з питань охорони тваринного і рослинного світу.

Було переформовано та перейменовано профільну Комісію у Національну комісію з питань Червоної книги України. Очолював Комісію перший заступник Міністра охорони навколишнього середовища України **Ю.Г. Рубан**, головами підкомісій з зоології та ботаніки були відповідно **М.М. Щербак** та **Б.В. Заверуха**.

Друге видання

Друге видання Червоної книги України було здійснене у **двох томах**, які були опубліковані з дворічним проміжком у видавництві «Українська енциклопедія»: в 1994 р. - том «Тваринний світ», в 1996 р. - том «Рослинний світ».

Друге видання включало 382 види тваринного та 541 вид рослинного світу. У порівнянні з першим виданням, кількість видів тварин збільшилась на 297, а рослинного світу - на 390 видів.

Третє видання

У 2009 році вийшло третє видання Червоної книги України. До нього занесено **826** видів рослинного світу: судинні рослини (611), мохоподібні (46), водорості (60), лишайники (52), гриби (57).

Кількість видів рослинного світу у третьому порівняно з другим виданням збільшилась на 285 видів, при цьому 310 видів було занесено, а 25 - виключено, зокрема 21 вид судинних рослин та по одному виду мохоподібних, водоростей, лишайників і грибів.

РОСЛИНИ ЧЕРВОНОЇ КНИГИ УКРАЇНИ

Третє видання

Тварини Червоної книги України

Ссавці

До *третього видання Червоної книги України* занесено **542** види тварин: кнідарії (2 види), круглі (2) та кільчасті (9) черви, ракоподібні (31), павукоподібні (2) та багатоніжки (3), ногохвістки (2), комахи (226), молюски (20), круглороті (2) та риби (69), земноводні (8), плазуни (11), птахи (87), ссавці (68).

Тварини Червоної книги України

Кількість видів тварин у третьому порівняно з другим виданням збільшилась на 160 видів, при цьому 191 вид було занесено до Червоної книги, а 31 - виключено, зокрема 27 видів комах, 2 види риб і 2 види ссавців (борсук звичайний і водяна полівка мала)

Четверте видання

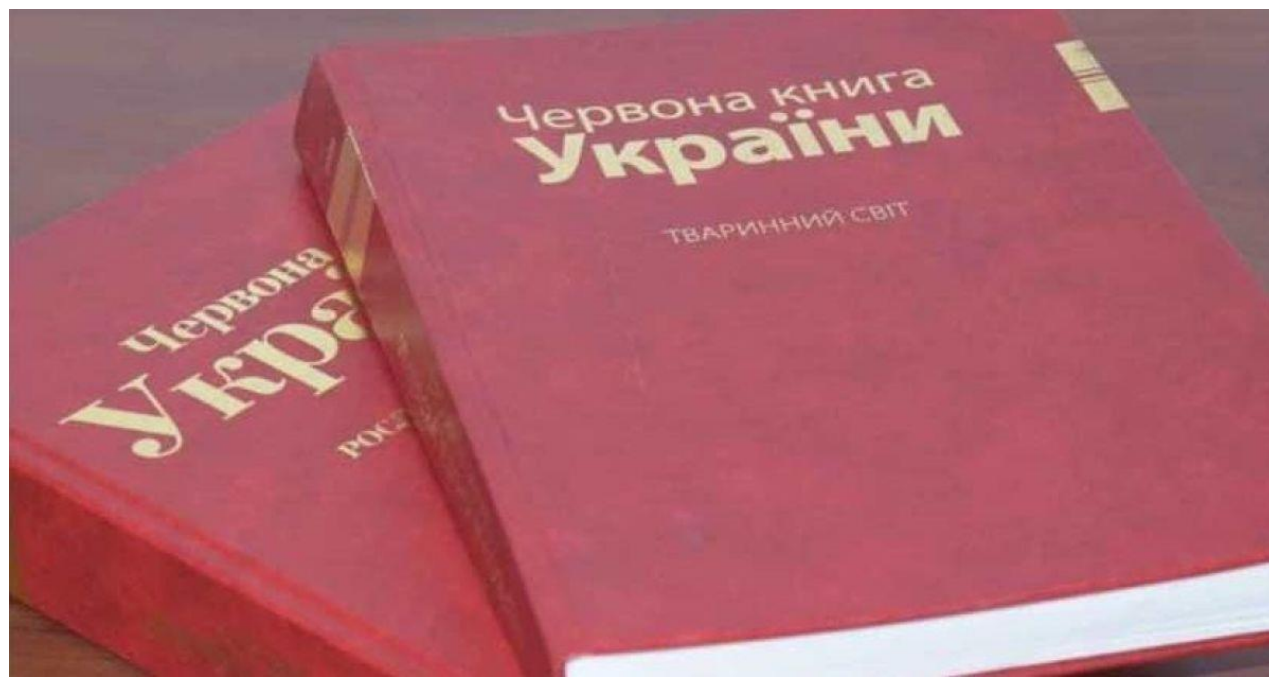

Згідно Закону України про Червону книгу України, Кабінет міністрів України був зобов'язаний забезпечити видання четвертої редакції Червоної книги України не пізніше 2019 року, через 10 років після попереднього видання.

Влітку 2019 Міністерством екології були оголошені два тендери на видання ботанічного та зоологічного томів Червоної книги України (відповідно 6 та 4,5 мільйони гривень), але бажаючих приймати участь у тендерах за висунутих умов видання не знайшлося, тож тендери не відбулися, повторні тендери в 2019 не оголошувалися і, відповідно, вимоги законодавства не були виконані Кабміном.

Четверте видання

В травні 2020 року громадська організація Київський еколого-культурний центр *спричинила скандал*, оскільки їй стало відомим, що ботанічна секція Національної комісії з питань Червоної книги України запропонувала **вилучити з Червоної книги України 27 видів рослин**. Зокрема КЕКЦ оприлюднила списки пропозицій виключення та включення видів рослинного світу до Червоної книги, з яких видно що на занесення до четвертого видання Червоної книги пропонується **54 види рослинного світу**, які раніше не охоронялися.

3 березня 2021 року Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України оприлюднило затверджений Наказ з оновленим переліком видів тварин, занесених до Червоної книги України (Наказ Міндовкілля від 17 січня затверджений Мінюстом 1 березня, набрав чинності 12 березня). До оновленого переліку внесено **687** видів тварин, при цьому **171** з них вперше занесені до Червоної книги України, а **27** видів виключені з неї.

Червона книга України

Наказ з оновленим переліком видів рослинного світу було оприлюднено 24 березня (Наказ від 15 лютого, затверджений 23 березня, набрав чинності 9 квітня). В цей перелік занесено **857** видів, при цьому **52** види були вперше занесені до Червоної книги України, а **21** - виключені з неї.

Групи / Видання	Перше видання (1980)	Друге видання (1994, 1996)	Третє видання (2009)	Четверте видання (2021?)
Тваринний світ				
Кнідарії	0	2	2	2
Нематоди	0	2	2	0
Багатощетинкові черви	0	0	0	1
Малощетинкові черви	0	1	1	1
П'явки	0	6	8	10
Водні черевоногі молюски	0	3	3	5
Наземні молюски	0	8	14	42
Двостулкові молюски	0	1	3	7
Зяброногі ракоподібні	0	8	8	10
Веслоногі ракоподібні	0	1	5	10
Вищі ракоподібні	0	17	18	15
Павукоподібні	0	2	2	2
Багатоніжки	0	3	3	3
Ногохвістки	0	0	2	6
Комахи	18	173	226	312
Міноги	0	2	2	2
Променепері риби	0	32	69	75
Земноводні	4	5	8	9
Плазуни	6	8	11	11
Птахи	28	67	87	91
Ссавці	29	41	68	73
Тваринний світ загалом	85	382	542	687

Кількість видів у різних виданнях

Групи / Видання	Перше видання (1980)	Друге видання (1994, 1996)	Третє видання (2009)	Четверте видання (2021?)
Рослинний світ				
Судинні рослини	151	439	611	625
Мохоподібні	0	28	46	47
Водорості	0	17	60	61
Лишайники	0	27	52	56
Гриби	0	30	57	68
Рослинний світ загалом	151	541	826	857

**Кількість видів у
різних виданнях**

Групи / Видання	Перше видання (1980)	Друге видання (1994, 1996)	Третє видання (2009)	Четверте видання (2021?)
Тваринний світ загалом	85	382	542	687
Рослинний світ загалом	151	541	826	857
Всього	236	923	1368	1544

Об'єктами Червоної книги України є рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, які постійно або тимчасово перебувають (зростають) у природних чи штучно створених умовах у межах території України, її континентального шельфу та виключної (морської) економічної зони.

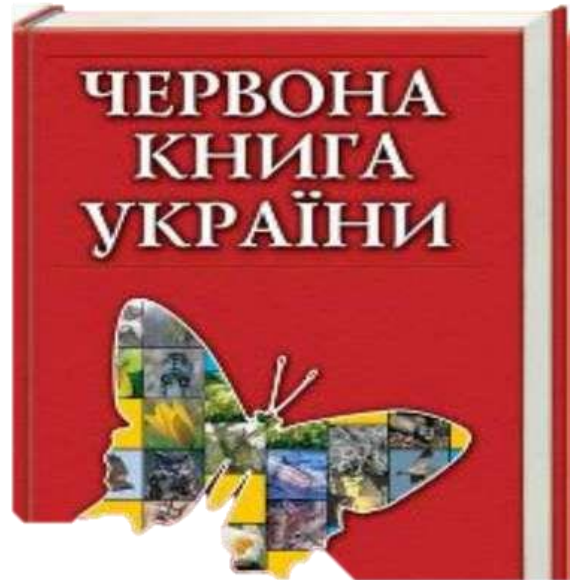

Забезпечення охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України

Охорона та відтворення об'єктів Червоної книги України - це комплекс організаційних, правових, економічних, наукових, інших заходів, спрямованих на забезпечення збереження, охорони та відтворення рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу

Забезпечення охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України

Охорона та відтворення об'єктів Червоної книги України забезпечуються органами державної влади, органами місцевого самоврядування, фізичними та юридичними особами, що є суб'єктами використання тваринного і рослинного світу, власниками об'єктів Червоної книги України, власниками та користувачами земельних ділянок, у межах яких перебувають рідкісні і такі, що знаходяться під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України.

Забезпечення охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України

Охорона об'єктів Червоної книги України забезпечується шляхом:

- ❖ установлення особливого правового режиму охорони рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, заборони їх використання (добування та збирання) в господарських та військових цілях;
- ❖ урахування вимог щодо їх охорони під час розроблення нормативно-правових актів;
- ❖ систематичної роботи з виявлення місць їх перебування (зростання), проведення постійного спостереження (моніторингу) за станом їх популяцій;
- ❖ пріоритетного створення заповідників, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, а також екологічної мережі на територіях, де перебувають (зростають) об'єкти Червоної книги України, та на шляхах міграції рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного світу;
- ❖ створення центрів та "банків" для збереження генофонду зазначених об'єктів;
- ❖ розведення їх у спеціально створених умовах (зоологічних парках, розплідниках, ботанічних садах, дендрологічних парках тощо);
- ❖ урахування спеціальних вимог щодо охорони об'єктів Червоної книги України під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розроблення проектно-планувальної документації, здійснення оцінки впливу на довкілля.

Забезпечення охорони та відтворення об'єктів Червоної книги України

Відтворення об'єктів Червоної книги України забезпечується шляхом:

- ❖ сприяння природному відновленню популяцій рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, видів тваринного і рослинного світу, інтродукції та реінтродукції таких видів у природні умови, де вони перебували (зростали);
- ❖ утримання і розведення у штучно створених умовах.

Охорона та відтворення об'єктів Червоної книги України забезпечуються також шляхом:

- ❖ здійснення необхідних наукових досліджень з метою розроблення наукових засад їх охорони та відтворення;
- ❖ установлення підвищеної адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження об'єктів Червоної книги України, заподіяння шкоди середовищу їх перебування (зростання);
- ❖ проведення освітньої та виховної роботи серед населення;
- ❖ здійснення інших заходів відповідно до законодавства.

Рідкісні і такі, що перебувають під загрозою зникнення, види тваринного і рослинного світу, занесені до Червоної книги України, підлягають державному обліку в порядку, що визначається центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони навколишнього природного середовища.

Форма подання відомостей в офіційному виданні Червоної книги України визначається Національною комісією з питань Червоної книги України.

Категорії видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України

зниклі - види, про які після неодноразових пошуків, проведених у типових місцевостях або в інших відомих та можливих місцях поширення, відсутня будь-яка інформація про наявність їх у природі чи спеціально створених умовах;

зниклі в природі - види, які зникли в природі, але збереглися у спеціально створених умовах;

зникаючі - види, які перебувають під загрозою зникнення у природних умовах і збереження яких є малоймовірним, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

Категорії видів тваринного і рослинного світу, що заносяться до Червоної книги України

вразливі - види, які у найближчому майбутньому можуть бути віднесені до категорії зникаючих, якщо триватиме дія факторів, що негативно впливають на стан їх популяцій;

рідкісні - види, популяції яких невеликі і на даний час не належать до категорії зникаючих чи вразливих, хоча їм і загрожує небезпека;

неоцінені - види, про які відомо, що вони можуть належати до категорії зникаючих, вразливих чи рідкісних, але ще не віднесені до неї;

недостатньо відомі - види, які не можна віднести до жодної із зазначених категорій через відсутність необхідної повної і достовірної інформації.

Підставою для занесення видів тваринного і рослинного світу до Червоної книги України є наявність достовірних даних про чисельність популяцій та їх динаміку, поширення і зміни умов існування, що підтверджують необхідність вжиття особливих термінових заходів для їх збереження та охорони.

До Червоної книги України в першу чергу заносяться реліктові та ендемічні види, види, що знаходяться на межі ареалу, види, що мають особливу наукову цінність, а також види, поширення яких швидко зменшується внаслідок господарської діяльності людини.

Їжак вухатий *Hemiechinus auritus*

Рись *Lynx lynx*

Зубр *Bison bonasus*

Корсак *Vulpes corsac* Linnaeus

Кіт лісовий *Felis sylvestris* Schreber

Ведмідь бурий *Ursus arctos*

Кінь дикий *Equus caballus* Boddaert

Видра річкова *Lutra lutra* Linnaeus

Тушканчик великий *Allactaga jaculus*

Горностай *Mustela erminea*

Заєць білий *Lepus timidus* Linnaeus

Тхір степовий *Mustela eversmanni* Lesson

Афаліна *Tursiops truncatus*

Ящірка зелена *Lacerta viridis*

Мідянка звичайна

Гадюка степова

Лелека чорний *Ciconia nigra*

Жук-олень, рогач звичайний
Lucanus cervus cervus

Беркут *Aquila chrysaetos*

Полоз візерунковий
Elaphe dione

Підсніжник білосніжний

Горицвіт весняний

Лілія лісова

Сон великий

Айстра альпійська

Цибуля ведмежа

Тюльпан Шренка

Сон розкритий

Півонія тонколиста

Шафран сітчастий

Зозулині черевички справжні

Тюльпан дібровний

Тис ягідний (негній-дерево)

Баранець звичайний

Водяний горіх плаваючий

Шафран Гейфелів

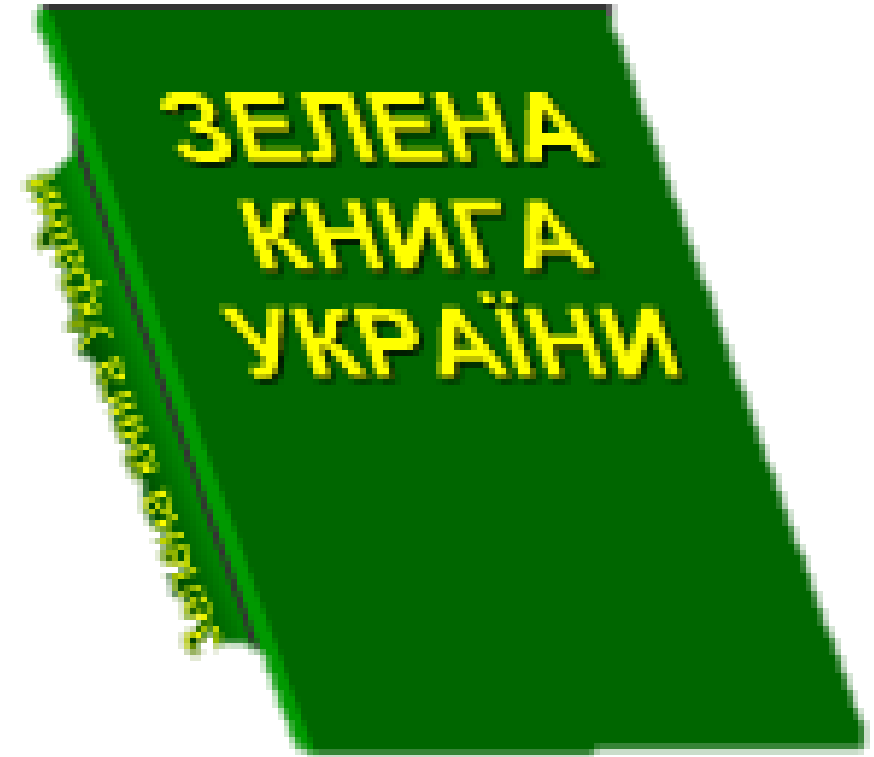

**ЧЕРВОНА КНИГА УКРАЇНИ -
<https://redbook-ua.org/>**

ЗЕЛЕНА КНИГА УКРАЇНИ

Зелена книга України - документ, що на відміну від Червоної книги України, звертає увагу на охорону не окремих видів, а цілісних угруповань. У ній представлено 126 рідкісних й типових рослинних угруповань, які потребують охорони.

Офіційне видання Зеленої книги не рідше, ніж один раз на 10 років

Зелена книга України є офіційним державним документом, в якому зведено відомості про сучасний стан рідкісних рослин, таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні.

Зелена книга є основою для розроблення охоронних заходів щодо збереження, відтворення та використання занесених до неї природних рослинних угруповань. Охорона цих угруповань спрямовується на збереження їх ценотичної структури, популяцій рідкісних видів рослин та умов місцезростання. Ідея створення Зеленої книги започаткована в Україні й відображена в монографії «Зеленая книга Украинской ССР: Редкие, исчезающие и типичные, нуждающиеся в охране растительные сообщества». Це видання було присвячене опису сучасного стану рідкісних рослинних угруповань та заходам щодо їх збереження і науково-обґрунтованого відтворення.

Зелена книга України

Основні положення ведення Зеленої книги України базуються на принципах:

- ✓ централізованого управління;
- ✓ координації дій;
- ✓ пріоритетності наукової ініціативи;
- ✓ обов'язкового інформування громадськості;
- ✓ необхідності обліку, кадастру та моніторингу рідкісних рослинних угруповань;
- ✓ зацікавленості та відповідальності землекористувачів;
- ✓ відповідності міжнародним вимогам.

Ідеологія Зеленої книги України знайшла своє втілення у цілому ряді прийнятих законодавчих та нормативних документів, зокрема:

- ✓ «Програмі перспективного розвитку заповідної справи в Україні (Заповідники)» (22 вересня 1994 р.),
- ✓ «Положенні про Зелену книгу України» (19 лютого 1997 р.; 29 серпня 2002 р.),
- ✓ «Національній доповіді України про збереження біологічного різноманіття» (1997),
- ✓ «Концепції збереження біологічного різноманіття України» (12 травня 1997 р.),
- ✓ «Про рослинний світ» (9 квітня 1999 р.),
- ✓ «Про Загальнодержавну програму формування національної екологічної мережі України на 2000-2015 роки» (21 вересня 2000 р.).

Функції ведення Зеленої книги України, формування та забезпечення діяльності відповідної міжвідомчої комісії покладено на **Міністерство екології та природних ресурсів України.**

Зелена Книга України

Попередні видання Зеленої книги України були в 1987 та 2002 роках і вже давно втратили актуальність, Зелена книга України (Видання 2009 р.)

Наказ Міндовкілля від 17.12.2020 № 368 «Про затвердження переліків рідкісних і таких, що перебувають під загрозою зникнення, та типових природних рослинних угруповань, які підлягають охороні і заносяться до Зеленої книги України, та природних рослинних угруповань, які вилучені із Зеленої книги України», зареєстрований в Міністерстві юстиції України **01 лютого 2021 року** за № 130/35752, № 131/35753 можна за посиланнями:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0131-21#Text>

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0130-21#Tex>

Охорона природних рослинних угруповань, занесених до Зеленої книги, забезпечується шляхом:

- ✓ установлення їх особливого правового статусу, врахування вимог щодо охорони цих угруповань під час розроблення нормативно-правових актів;
- ✓ створення на місцевостях, де існують угруповання, біосферних заповідників, інших територій та об'єктів природно-заповідного фонду, в тому числі транскордонних;
- ✓ врахування спеціальних вимог щодо їх збереження під час розміщення продуктивних сил, вирішення питань відведення земельних ділянок, розроблення проектної та проектно-планувальної документації, проведення екологічної експертизи тощо;
- ✓ проведення постійного спостереження (моніторингу) за їх станом та необхідних наукових досліджень;
- ✓ запровадження особливих видів режиму збереження;
- ✓ проведення відповідної еколого-просвітницької роботи та інформування громадськості про їх стан;
- ✓ установлення адміністративної, цивільної та кримінальної відповідальності за знищення чи пошкодження угруповань та їх місць зростання;
- ✓ приєднання України до відповідних природоохоронних конвенцій, укладення міжнародних угод у цій сфері.

Відтворення природних рослинних угруповань здійснюється на основі науково обґрунтованих заходів шляхом:

- ✓ сприяння їх природному відновленню;
- ✓ запобігання небажаним змінам та негативному антропогенному впливу;
- ✓ формування їх на штучно створених об'єктах природно-заповідного фонду.

Зелена книга містить таку інформацію: біномінальна наукова назва рослинного угруповання, його синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус, поширення в Україні, фізико-географічні умови, біотоп, фітоценотична, аутфітосозологічна та ботаніко-географічна значущість, ценотична структура та флористичне ядро, потенціал відновлюваності, вид режиму збереження, обґрунтування необхідності здійснення охорони, біотехнічні і созотехнічні рекомендації, джерела інформації, картосхема поширення угруповання.

Пропозиції щодо занесення до Зеленої книги чи вилучення з неї рослинних угруповань можуть подаватися науково-дослідними установами, державними та громадськими організаціями, окремими вченими, фахівцями, що займаються охороною та використанням природних рослинних ресурсів, разом з відповідним науковим обґрунтуванням із зазначенням відомостей про ботаніко-географічне та історичне значення, рідкісність, кількість місць зростання та їх площу, рівень стабільності екологічних умов та інших показників, що свідчать про необхідність вжиття заходів для охорони певних угруповань.

Визначають п'ять категорій природних рослинних угруповань, що потребують охорони та внесення до Зеленої книги України:

- 1. Корінні рослинні угруповання**, в складі яких домінують види рослин, внесені до Червоної книги України, а також реліктові та ендемічні види рослин.
- 2. Корінні рослинні угруповання**, склад яких визначається типовими видами рослин, що зростають на межі свого ареалу чи висотного поширення та мають тенденцію до зниження свого життєвого потенціалу.
- 3. Рослинні угруповання**, що не пов'язані з природною зональністю (болота, луки, водні об'єкти тощо), які потребують охорони з ботаніко-географічних міркувань.
- 4. Рослинні угруповання**, взаємопов'язані зі зникаючими видами представників тваринного світу.
- 5. Рослинні угруповання**, утворені поширеними в минулому видами рослин, які стали рідкісними під впливом антропогенних чи стихійних факторів.

Лісові угруповання
Чагарникові угруповання
Степові угруповання
Ксеротичні угруповання
Лучні угруповання
Болотні угруповання
Галофітні угруповання
Водні угруповання

Поширення в Україні

вказуються ботаніко-географічні або фізикогеографічні регіони, в окремих випадках наведені географічні назви територій конкретних місцезростань рослинних угруповань.

Фізико-географічні умови

визначені основні абіотичні параметри місцезростань рослинних угруповань.

Біотоп

наводяться відомості щодо приналежності рослинного угруповання до екотопу за принципом класифікації CORINE, модифікованої для території України (Дідух, Шеляг-Сосонко, 2001).

Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість

характеризуються типи асоційованості домінуючих видів різних ярусів угруповань. Вказується аутфітосозологічна значущість домінуючих видів, які охороняються на юридичній підставі на міжнародному чи національному рівнях.

Ботаніко-географічна значущість

характеризуються особливості поширення угруповань на території України. Вказується ботаніко-географічна значущість домінуючих видів.

Ценотична структура та флористичне ядро

дається коротка характеристика вертикальної і горизонтальної структури угруповань та флористичне ядро, що включає основні види рослин усіх наявних ярусів, які відіграють важливу роль у формуванні угруповання. Українські та латинські назви видів рослин наводяться за "Определителем высших растений Украины" (1987).

Потенціал відновлюваності

характеризується потенціал природної відновлюваності популяцій домінуючих видів угруповань у конкретних екологічних умовах.

Режим збереження

наводяться види режиму збереження. Режим збереження - це сукупність науково обґрунтованих екологічних вимог, норм і правил, які визначають характер допустимої діяльності, порядок охорони, використання і відтворення раритетних угруповань.

Режим абсолютної заповідності - цілковите невтручання людини у хід природних процесів фітоценозів з будь-якою метою. Режим регульованої заповідності - обмежене науково обґрунтоване втручання людини у хід природних процесів фітоценозів з метою їх збереження і регулювання функціонування екосистем та запобігання в них негативним процесам. Заказний режим - заборона окремих видів і форм господарської діяльності для забезпечення збереження фітоценозів чи екосистем.

Забезпеченість охороною

наводяться основні об'єкти та території природно-заповідного фонду України, в яких охороняються раритетні угруповання, або вказується на незабезпеченість їх охорони.

Біотехнічні та созотехнічні рекомендації

подається загальна інформація про необхідні біотехнічні та созотехнічні рекомендації щодо ефективного збереження, відтворення та збалансованого використання угруповань, проведення моніторингу їх стану, необхідності наукових досліджень з метою розроблення додаткових наукових основ охорони цих угруповань та поліпшення їх середовищ існування, а також пропонуються форми їх правової охорони

Джерела інформації

наводиться основний список літературних джерел, в яких можна знайти інформацію про відповідне рослинне угруповання.

Картосхема поширення

на топографічній основі позначаються місця трапляння угруповань. Подані на картосхемі позначення містять відповідну інформацію: точкове - окремих місцезростань, лінійне - межі розповсюдження, штрихове - суцільного поширення рослинних угруповань.

Інформація щодо обґрунтування необхідності здійснення охорони певних рослинних угруповань викладена у статтях "Синфітосозологічний індекс, клас, категорія, статус", "Поширення в Україні", "Фітоценотична та аутфітосозологічна значущість", "Ботаніко-географічна значущість", "Потенціал відновлюваності".

В кінці статті наводиться прізвище автора або укладача.

**ЗЕЛЕНА КНИГА УКРАЇНИ -
<https://greenbook.land.kiev.ua/>**

**Червоний список
Міжнародного
союзу охорони
природи**

Червоний список Міжнародного союзу охорони природи - всеосяжний збірник відомостей про охоронний статус рослин та тварин в усьому світі. Видається Міжнародним союзом охорони природи (МСОП) з 1963 року. Червоний список опікується флорою та фауною всього світу.

На 2015 рік існує 7 версій:

- Версія 1.0 (1991)
- Версія 2.0 (1992)
- Версія 2.1 (1993)
- Версія 2.2 (1994)
- Версія 2.3 (1994)
- Версія 3.0 (1999)
- Версія 3.1 (2000)

Червоний список МСОП побудовано на чітких критеріях оцінки статусу видів та ризику їхнього зникнення. Ці критерії є універсальними й можуть бути застосовані для будь-якого виду (або підвиду, раси та популяції) в будь-якій регіоні світу. Метою Червоного списку є визначення та оприлюднення ступеня загрози для існування тих чи тих видів живого та надання відомостей, потрібних для збереження біологічних видів, усім, кого це може стосуватись.

Оцінкою статусу видів у межах Комісії з виживання видів у МСОП займаються такі організації, як BirdLife International, World Conservation Monitoring Centre та численні спеціальні групи вузької спрямованості. Всього оцінками статусу, що проводяться такими організаціями та групами, охоплено приблизно половина видів у Червоному списку МСОП.

Загалом Червоний список МСОП вважають найавторитетнішим джерелом оцінки статусу світового біорізноманіття.

Останнє видання

Останнє на теперішній час оновлення Червоного списку відбулося 4 травня 2006 року. Це видання розглядає 40 168 видів взагалі, плюс окремо 2160 підвидів, рас, форм, популяцій тощо.

З числа видів, розглянутих цілком, 16 118 визначені як такі, існування яких під загрозою. Серед них 7725 тварин, 8390 рослин, 3 - гриби та лишайники.

Це видання Червоного списку наводить 784 види, вимерлих починаючи з 1500 року - ця кількість не змінилась з минулого видання 2004 року, та збільшилась на 18 з 2000 року (тоді їх було 766). Щороку кілька видів, котрі були визначені як «зниклі», виявляються існуючими або переводяться до категорії «Відомості недостатні». Так, в 2002 році список зниклих видів зменшився до 759, але з тих пір знову зріс.

Види в Червоному списку МСОП класифіковані в межах дев'яти категорій з використанням таких ознак, як швидкість скорочення чисельності, розміри популяції, величина ареалу та ступінь його розчленованості. На цій основі використовуються такі класифікаційні категорії:

1. Вимерлий (Extinct, EX)
2. Вимерлий у природі (Extinct in the Wild, EW)
3. У критичній небезпеці (Critically Endangered, CR)
4. Зникаючий (Endangered, EN)
5. Уразливий (Vulnerable, VU)
6. Майже під загрозою (Near Threatened, NT)
7. Найменша осторога (Least Concern, LC)
8. Відомостей недостатньо (Data Deficient, DD)
9. Неоцінений (Not Evaluated, NE)

Попередня класифікація 1994 року включала 8 категорій. Категорія «Низький ризик» вміщувала три підкатегорії (Near Threatened, Least Concern, та Conservation Dependent («Залежить від заходів охорони»)) - зараз вони всі об'єднані в категорію «Близький до загрозливого стану».

Також під час обговорення Червоного списку МСОП термін «Вид, існування якого під загрозою» («Threatened») застосовують відносно трьох категорій: «Під критичною загрозою», «Під загрозою», «Вразливий».

Видові категорії

Вимерлий (Extinct, EX) - часткове або цілковите зникнення окремих видів, груп рослин і тварин або цілих флор і фаун з певної території чи акваторії. Вимирання живих організмів може бути спричинене антропогенними, кліматичними та іншими чинниками.

Вимерлий у природі (Extinct in the Wild - EW) - категорія Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) та його червоного списку, до якої відносять види або нижчі таксони, відомі представники яких живуть в людському утриманні, або їх популяції є реінтродукованими поза історичним ареалом.

Віди на межі зникнення (Critically Endangered (CR)) є найвищою категорією Міжнародного союзу охорони природи (IUCN) для видів, які існують у живій природі. Віднесення видів до цієї категорії означає, що їхня чисельність скоротилася або може скоротитись на 80 % протягом трьох поколінь. МСОП не відносить види до категорії вимерлих доти, доки не буде здійснено масштабних спеціальних досліджень. Тому види, які є можливо вимерлими, відносять до категорії видів на межі зникнення.

Види під загрозою вимирання (endangered species - EN) - біологічні види, які є під загрозою вимирання через свою малу чисельність або певні чинники довкілля. Напівимерлий вид - зазвичай таксономічний вид, але може бути і іншою еволюційно вагомою одиницею, наприклад, підвидом.

Уразливі види (Vulnerable species (VU)) є однією з категорій Міжнародного союзу охорони природи (IUCN). Для такого таксона є високий ризик зникнення в дикій природі у найближчому майбутньому. Такі види можуть отримати статус виду під загрозою вимирання, якщо вплив факторів, які загрожують їх виживанню і розмноженню, не буде зменшений. Здебільшого причиною надання статусу уразливих для організмів є втрата місць біотопів та їхня деградація.

Види, близькі до загрозового стану (Threatened (NT)) є однією з категорій Міжнародного союзу охорони природи (IUCN) відповідно до версії 3.1. До 2001 р. види, близькі до загрозового, разом із видами, залежними від охорони (Conservation Depend), розглядалися як підгрупи групи категорій низького ризику. Цей статус надається видам або нижчим таксонам, які можуть розглядатися як загрозові з небезпекою зникнення у найближчому майбутньому, хоча у наш час (станом на 2011 рік) вони не претендують на статус загрозових. МСОП відзначає необхідність перегляду статусу таксонів, близьких до загрозового стану часто або через певні проміжки часу.

Найменший ризик (Least Concern, LC) - категорія Міжнародного союзу охорони природи (МСОП) та його червоного списку, що надається сучасним видам або таксонам нижчого рангу, які пройшли оцінку стану популяції, але не були занесені до жодної іншої категорії, зокрема не є «під загрозою» (threatened), «близьким до загрозливого» (near threatened) або (до 2001 року) «залежним від охорони» (conservation dependent). Більшість широко поширених видів, як-от сизий голуб, звичайний ялівець і домова миша, належать до цієї категорії. З 2008 року до категорії формально належить і людина.

Даних недостатньо (Data Deficient, DD) - категорія, застосовувана МСОП, іншими установами, і окремими видами, коли наявна інформація недостатня для належної оцінки охоронного статусу і для того, щоб була визначена оцінка ризику зникнення. Таксон, віднесений до цієї категорії, може бути досить добре вивчений, але при цьому бракує останніх даних щодо чисельності популяції та ареалу розповсюдження. МСОП не відносить види до категорії даних недостатньо доти, поки не буде здійснено масштабних спеціальних досліджень.

Недосліджений (NE) - статус Міжнародного союзу охорони природи (IUCN), а також інших організацій, для видів про яких зібрано недостатню кількість інформації (ареал, популяція, місце в екосистемі і т. д.) і тому такі види не можуть бути включені до Червоного Списку Міжнародного Союзу Охорони Природи.

Вимерлий

Загрозливий

В найменшій
загрозі

EX

EW

CR

EN

VU

NT

LC

Extinct (EX)

Extinct in the Wild (EW)

Critically Endangered (CR)

Endangered (EN)

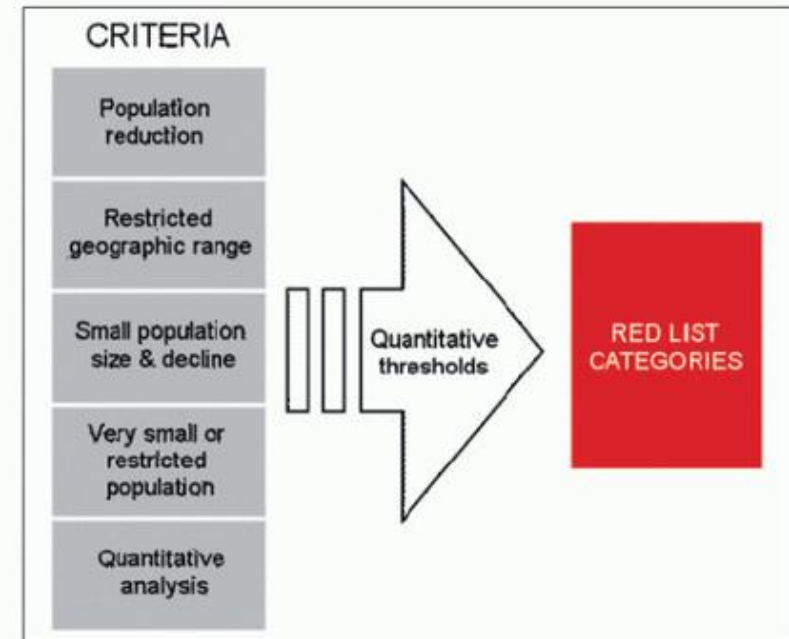
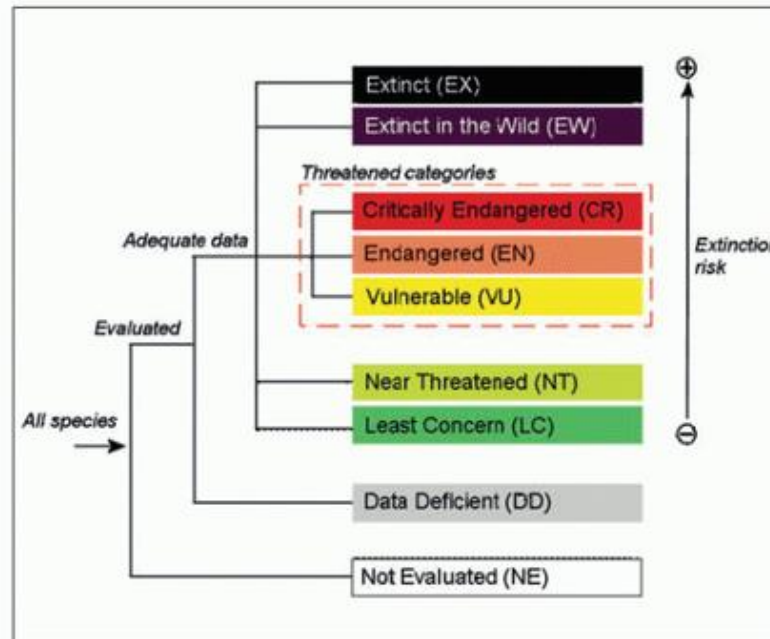
Vulnerable (VU)

Near Threatened (NT)

Least Concern (LC)

Data Deficient (DD)

Not Evaluated (NE)

**Червоний список
Міжнародної спілки охорони
природи видів, яким
загрожує зникнення -
<https://www.iucnredlist.org/>**

Європейський червоний список

У 1991 р. Європейська економічна комісія (ЄЕК) ООН надрукувала Європейський червоний список тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі, який з того часу не поновлювався.

У той же час, в рамках різних програм чи проектів, по окремих таксономічних групах (птахи, амфібії, рептилії та ін.) вже підготовлено нові європейські червоні списки, по других групах (метелики, бабки, жуки, судинні рослини та ін.) вони знаходяться у стадії підготовки.

Судинні рослини флори України, занесені до Європейського Червоного списку

Перелік видів судинних рослин флори України, занесені до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що знаходяться під загрозою зникнення у світовому масштабі (1991)

Перелік містить 182 види. З них

10 зникаючих (E) - види, що знаходяться під загрозою зникнення, існування яких малоймовірно, якщо продовжиться згубна дія факторів, що впливають на їхній стан;

25 вразливих (V) - види, які можуть у найближчому майбутньому бути віднесені до категорії «зникаючих», якщо продовжиться дія факторів, що впливають на їхній стан;

95 рідкісних (R) - види, світові популяції яких невеликі і які зараз не належать до категорії «зникаючих» чи «вразливих», але їм також загрожує небезпека зникнення;

52 невизначених (I) - види, про які відомо, що вони належать до «зникаючих», «вразливих» або «рідкісних», але відсутня достовірна інформація, яка давала б змогу визначити, до якої із зазначених категорій вони належать.

Тварини України, занесені до Європейського Червоного списку

Перелік видів тварин України, занесені до Європейського Червоного списку тварин і рослин, що перебувають під загрозою зникнення у світовому масштабі (1991)

Перелік містить 101 вид. З них:

21 зникаючий (E) - види, що перебувають під загрозою зникнення; збереження їх мало ймовірно, відтворення неможливе без здійснення спеціальних заходів;

31 вразливих (V) - види, які можуть у найближчому майбутньому бути віднесені до категорії «зникаючих», якщо продовжиться дія факторів, що впливають на їхній стан;

12 рідкісних (R) - популяції яких невеликі, у даний час не віднесені до категорії «зникаючих» та «вразливих» хоча їм і загрожує небезпека зникнення;

9 недостатньо відомих (K) - види, які можна було б віднести до однієї з вищеперелічених категорій, однак у зв'язку з відсутністю повної достовірної інформації питання залишається нез'ясованим;

6 недостатньо відомих* (K*) - птахи, які в даний час вивчає Міжнародна Рада з охорони птахів і які найближчим часом, мабуть, будуть віднесені до вищеперелічених категорій;

12 невизначених (I) - види, про які відомо, що вони відносяться до категорії «зникаючих», «вразливих» чи «рідкісних», однак достовірною інформацією, яка б дозволила визначити, до котрої саме із зазначених категорій їх можна віднести, відсутня;

10 вивчаються (*) - категорії тварин, про які відомо, що вони перебувають під загрозою зникнення, і які у даний час вивчаються Міжнародним союзом охорони природи.